

Sonkád, református templom

A Túr mellett, annak torkolatához közel fekvő település első említése – de legalábbis Sonkád földrajzi névként való legkorábbi felbukkanása – 1181-ből való.¹ Templomáról egyetlen írott adatot sem ismerünk a középkorból.

A falusi méretekkel rendelkező, keletelt épület jórészt ma is eredeti formájában áll.² Téglalap alaprajzú hajóházhoz egy-egy falszélességnyivel keskenyebb, kétszakaszos, a szabálytalan nyolcszög öt oldalával záródó szentély csatlakozik keletről. A szentély északi oldalán a középkorban sekrestye állt, melyet keleti és nyugati falának a szentély északi falán és a hajó északkeleti sarkán talált csatlakozási nyomai, illetve feltárt alapfalai alapján a legutóbbi helyreállításkor visszaépítettek.³ A hajó nyugati oldalához a XIX. század elején tornyot emeltek, melynek középkori előzményére nincsenek adatok.⁴ A templom sarkain kétosztatú, átlós elhelyezkedésű, azonos kialakítású támpillérek állnak.⁵ Támpillér tagolja a szentély déli falának közepét is, és egykor pillérek támasztották a hajó két hosszfalának középső szakaszát, melyek közül az északit a legutóbbi felújításnál visszaépítették, a délinek pedig kibontották a korábban vakolattal fedett bekötési csonkját.⁶ A táмок eredeti lefedése és vízvetőik egykori kialakítása nem ismert, utóbbiak mai formája újkorinak tűnik. A templom falait törtkőből emelték, a szerkezeti elemeket sárgás-szürkés színű riolittufából faragták.⁷

A templom hajóján és szentélyén egységes, egyszerű rézsűs kialakítású, kőből faragott lábazati párkány fut körbe, amely – bár jelentős szakaszai cserélt kövekből állnak – a középkori állapotot mutatja. Az eredeti főpárkány nem maradt fenn, a falkoronát valamikor az újkorban több téglasorral megmagasították. A templom egykori nyugati, ma a tornyaljban található kapuja erősen átalakított.⁸ Záradékrészét elbontották, s profilozott szárköveinek a nyí-

lás felé eső oldalát lefaragták. Fennmaradt profilja kívülről vékony, rézsűs lemeztagnból, felpálcatagnból, újabb, a fallal párhuzamos lemeztagnból és egy homorlat indításból áll.⁹ A profil a felülről rézsűvel záródó lábazati tömbből nő ki. A templom egykori nyugati homlokzatának nem ismerjük több középkori részletét. A hajó déli falát két ablak és a lefaragott támpillértől közvetlenül keletre egy ajtó bontja meg. Az azonos méretű, elhelyezkedésű és kialakítású, részben átalakított ablakok középkoriak. Kőelemekből összeállított, rézsűs bélletük felül csúcsívesen záródik, a nyílás záradékból azonban a mérnök már hiányzik. Méreteik alapján eredetileg kétosztatúak lehettek.¹⁰ Az 1759-ben készített fa szélfogó a déli ajtót részben eltakarja.¹¹ Az ajtó szemöldökgyámos lezárású, profilja a nyílás felé vékony, rézsűs lemeztagnból, felpálcatagnból, a falsikkal párhuzamos újabb lemeztagnból és nyújtott negyedhomorlatból áll. A profil a lábazatot felülről lezáró rézsűs felületből válik ki.¹² A profiltagok a záradékrészen átmetsződnek egymáson, a pálcatag a négyzetes, külső keretlezárás sarkaiban is áthatást alkot. A hajó északi falán nem jelennek meg nyílások. A szenté-



1. A templom délkelet felől



2. A szentély belseje nyugatról

lyen két ablak látható, mindkettő a déli falon. Kialakításukon, elhelyezkedésükön és méreteiken túl fennmaradásuk mértéke is megegyezik a hajóablakokéval.¹³

A hajó belsejében az eddig említettekén kívül nincs több középkori részlet. A csúcsíves diadalív pilléreit a váll-

vonalig nem tagolja profil, onnantól a hajó felé néző oldalukon élszedés fut. A pillérek egy-egy, építésükkel feltehetően egyidős, festett felszentelési kereszt látható.¹⁴ A szentély északi falának nyugati szakaszán helyezkedik el a lapos számrhátívű záradékkal kialakított sekrestyeajtó. Profilja a nyílás felé félfecskefárból, félhomorlatból és félpálcátagból áll, amely vékony, rézsús lemeztaggal záródik. A profil a keret lábazatának rézsús, felső síkjából válik ki. A szentély északi falának keleti szélén szentésgtartófülke mélyed a falba. Az álló téglalap formátumú fülke kőkeretének a felületét utólag lefáragták, ma már csak annyi látható rajta, hogy a nyílást követve valamilyen profil futott körbe rajta. A szentély körítőfalain egykori bordás boltozatának lenyomatát is feltárták. A boltozat kétszakaszos volt és konzolokra támaszkodott.¹⁵

A toronytól eltekintve a templom egyetlen periódusban épült.¹⁶ Közelebbi datálására csupán a három ajtókeret áll rendelkezésünkre. Ezek együttesen a XV–XVI. század fordulójánál korábbra nemigen tehetők – főleg ha figyelembe vesszük a déli kapu profiljának lapos, reneszánsz jellegű megformálását –, és a XVI. század nagyjából első harmadában, felében bármikor elképzelhetők.

Noha úgy tűnik, ebben az időszakban a Csaholyi család már nem volt olyan mértékben kizárólagos birtokosa a falunak, ahogy a korábbiakban, a jó néhány egyéb birtokos mellett még a XVI. század közepén is övék volt a település legnagyobb része.¹⁷ Így aztán a templom emelésében a legmeghatározóbb szerepe ennek a családnak lehetett, még akkor is, ha egyéb, a faluban birtokos személyeket sem zárhatunk ki az építkezést támogatók köréből.

A felvételeket Papp Szilárd (1.) és Mudrák Attila (2.) készítette.

JEGYZETEK

¹ BALÁZSIK 1999. 655.; NÉMETH 2008. 267.

² A templomra ld.: MMT XI.: 37. (Gergelyffy András); BALÁZSIK 1999. 655–658.; MIKLÓSI-SIKES 1999. 22–26.; ROMÁN 1999. 90–92.

³ BALÁZSIK 1999. 656.; MIKLÓSI-SIKES 1999. 24–25. A sekrestyét az északi szentélyfalon megtalált boltváll alapján egykor dongaboltozat fedte, ld.: ROMÁN 1999. 92.

⁴ BALÁZSIK 1999. 658.

⁵ Kívételt a hajó délkeleti sarkának támja jelent, amely merőlegesen áll a déli falra.

⁶ BALÁZSIK 1999. 657. – alaprajz.

⁷ Az újonnan visszaépített részeket a megkülönböztetés miatt téglából készítették.

⁸ Az átalakításra a torony építésével kapcsolatban kerülhetett sor, ld.: BALÁZSIK 1999. 658.

⁹ A profil a sekrestyeajtó keretének profilja alapján a templom legutóbbi helyreállításakor kiegészítették, töredékes homorlata után a nyílás felé ma félfecskefarkos tagozattal záródik (a sekrestyeajtón ez a tagozat a profil külső szélén fut körbe).

¹⁰ A szárkövek középső részén még látható a függőlegesen felfutó, a tokhornyot is magába foglaló mérműprofil.

¹¹ BALÁZSIK 1999. 658.

¹² A keret profilja teljesen megegyezik a kisszekeresi templom déli kapuján és a nagygyéci templom sekrestyeajtóján láthatóval.

¹³ Záradékrészük csúcsa enyhén lekerekített, ami arra utal, hogy bélietük e részükön már nem az eredeti kőelemekből áll, hanem részben valószínűleg falazott.

¹⁴ BALÁZSIK 1999. 657.

¹⁵ BALÁZSIK 1999. 656.

¹⁶ BALÁZSIK 1999. 656. Az egységes építkezésnek az sem mond feltétlenül ellent, hogy a szentély és a hajó alapozásának mélysége 15–20 cm-rel eltér egymástól (ezt az adatot a templomnál feltárást végző Balázsik Tamásnak köszönöm). A mélyebb hajóalpozás szólhat esetleg a nagyobb méretű térnek, vagy akár a hajó felett feltételezhető fa harangtoronynak is.

¹⁷ MAKSAY 1990. II.: 738.; BALÁZSIK 1999. 655–657.; NÉMETH 2008. 267.